

Theater als inspiratie

Plezier in lezen valt niet af te dwingen. Daarvoor is verleidingskunst nodig. Theaterlezen is een leesvorm die motiveert en uitnodigt tot vloeiend lezen. Het helpt zwakke lezers, mits professioneel ondersteund, vloeiend lezen en de leesmotivatie op een hoger plan te krijgen. • Elseline Knuttel

Op veel scholen zijn leerkrachten en remedial teachers naarstig op zoek naar motiverende leesvormen voor zwakke lezers. Belangrijk criterium voor de keuze van een leesvorm is dat deze *evidence based* is. We willen immers weten of onze inspanningen – op basis van ervaring en onderzoek – doelmatig en doeltreffend zijn. In Angelsaksische landen is ruime ervaring opgedaan met het fenomeen theaterlezen en de bevindingen zijn er veelbelovend.

Resumerend uit verschillende definities valt theaterlezen te omschrijven als een samenleesvorm en instructiemodel ineen, waarbij deelnemers beurtelings hardop lezen vanuit verschillende karakters. Het oefenen in de vorm van herhaald en ondersteund lezen nodigt daarbij uit tot vloeiend lezen. Na het oefenen volgt een gelezen uitvoering voor publiek (zonder spel en aankleding).

Niet het oefenen zelf is doel van theaterlezen, maar het 'optreden'. Het motiveert tot herhaald lezen en geeft het

oefenen een authentieke reden. Theaterlezen is met andere woorden een gelegitimeerde vorm van herhaling en oefening in vloeiend lezen (*fluency*) (Osborn, Lehr & Hiebert, 2003; Smits & Braams, 2006). Bovendien vraagt het om inleving in personages, waardoor de lezer betrokken raakt bij de tekst. Na inleving volgt interpretatie en zo wordt lezen 'belevend' (Scraper, 2006). Inleving en beleving werken motiverend en stimuleren tot herlezen. Wanneer kinderen ervaren dat hun leesvermogen en -plezier toenemen, blijkt deze leesvorm ze niet snel te vervelen (Griffith & Rasinski, 2004). Voorwaarde is wel om te blijven herhalen. Theaterlezen is daarmee een kansrijke en bemoedigende interventie (Walczyk & Griffith, 2007).

Vloeiend lezen

In de Verenigde Staten is *fluency* hot en wordt er veel over gepubliceerd. Ook in het Nederlands taalgebied komt aandacht voor dit begrip langzaam op gang. Van de Mortel (2012) beschrijft vloeiend lezen als 'de vaardigheid om met begrip, snel en accuraat en met expressie te lezen.' Ze waarschuwt echter voor het verheffen van snelheid tot doel: dat gaat al gauw ten koste van correctheid en begrip.

Snelheid en accuratesse hebben vooral betrekking op woordniveau, terwijl prosodie van invloed is op vloeiendheid op zins- en passageniveau. Prosodie omvat elementen als klemtoon, ritme en intonatie, die de expressie van een tekst bepalen, en verduidelijkt zodoende de rol van zinnen binnen het grotere geheel. Prosodisch lezen vereist dan ook het vermogen betekenisvol te fraseren (Osborn, Lehr & Hiebert, 2003). Het gaat dus om interpretatie van de tekst, waarvoor moeiteloze herkenning en vlot begrip van interpunctie, hoofdletters, vet- en schuingedrukte tekst vereist zijn.

Samenvattend bereikt een lezer met vloeiendheid het eigenlijke doel van lezen: begrijpen wat er staat. Omgekeerd betekent niet vloeiend kunnen lezen gebrek aan begrip en afnemende motivatie, dus minder zin in lezen. Wat bij vloeiend lezen als effectieve instructie geldt, is ook toepasbaar bij theaterlezen: het geven van het goede voorbeeld, ondersteund en herhaald lezen plus het geven van gerichte en bemoedigende feedback (Routman, 2003; Smits & Braams, 2006). Specifiek voor theaterlezen is de extra aandacht voor prosodie, lichaamshouding, oogcontact (spelers onderling, verteller met publiek) en gezichtsexpressie (Scraper, 2006). Van de Mortel (2012) raadt het gebruik van 'stemmetjes' af, maar pleit voor 'lezen zoals je praat' en oefening in:

APPLAUS VOOR JOU!

- 'hapjes lucht' op de juiste plaats
- verklanken van (on)zichtbare interpunctie
- lezen in betekenisvolle woordgroepen
- toepassen van intonatie
- klemtoon op de juiste plaats.

Voordoen en ondersteunen

De rol van de rt'er en leerkracht is cruciaal bij het vloeiend leren lezen. De instructie begint bij voordoen (*modeling*): laten horen wat je stem met een tekst kan doen (Rasinski, 2004). Smits en Braams (2006) noemen als voorbeeld instructie waarbij je het verschil demonstreert tussen niet en wel vloeiend lezen en de kinderen vervolgens uitnodigt hier commentaar op te leveren. Door naar een goed voorbeeld te luisteren, horen kinderen hoe gebruik van de stem kan bijdragen aan begrip (Van de Mortel, 2012).

Voordoen is stap één. Ondersteund lezen is een belangrijk instructieprincipe bij het zelf vloeiend leren lezen. Zo vraagt Rasinski (2004) kinderen eerst stil in hun hoofd mee te lezen en vervolgens hardop mee te lezen, terwijl hij voorleest. Bij het zelf lezen, de volgende stap, is voortdurend faciliteren, zoals niet laten aarzelen maar direct voorzeggen, aan te bevelen.

Metten is weten

Veranderingen in vloeiendheid van lezen kun je meten met een *Running Record* (Osborn, Lehr & Hiebert, 2003; Rasinski, 2004; Routman, 2003; Smits & Braams, 2006), zoals de Multidimensional Fluency Scale (Rasinski, 2004). Die meet vier onderdelen – expressie en volume, frasering, soepelheid en snelheid – op een schaal van 1 tot en met 4.

In het onderwijs is het nog steeds gangbaar om uitsluitend snelheid (AVI) en correctheid (DMT) te meten, maar deze elementen zijn volgens Van de Mortel (2012) slechts gedeeltelijk verantwoordelijk voor het vermogen vloeiend te lezen. Het gaat juist om de combinatie van alle vloeiendheidsaspecten.

Anders dan bij een doorlopende tekst heeft elk afzonderlijk kind bij theaterlezen telkens maar enkele regels tekst. Het is daarom van belang om te zorgen dat de teksten voldoende lengte bevatten. Zowel voor de kinderen om daadwerkelijk vloeiend te leren lezen, als voor de begeleider om hun vorderingen te kunnen meten. Voor een grondige analyse van de resultaten is geluidsregistratie aan te raden.

Theaterlezen in rt-sessies

Wanneer je theaterlezen inzet als interventie voor zwakke lezers, zijn de eisen aan de professionaliteit van de begeleider hoog (Routman, 2003). Die moet namelijk zorgen voor een veilig klimaat, gerichte feedback en zorgvuldig opgebouwde sessies (Scheltinga et al, 2011; Smits & Braams, 2006).

In rt-sessies kun je theaterlezen zowel met één kind (de rt'er is dan de meezeer) als in kleine groepjes inzetten. Uitleggen wat theaterlezen en vloeiend lezen behelzen,

helpt. Als je kinderen bewust maakt van hun eigen rol in dit leerproces, helpt dat bij het oefenen en het stimuleert ze om met hun stem laten horen wat de betekenis is van de tekst. In de sessies kun je kinderen laten ervaren dat niet tempo voorop staat, maar dat het vooral gaat om expressie, frasering en spannende pauzes.

Van de Mortel (2012) spreekt van *deep fluency* wanneer de leerling in staat is zelfregulerende strategieën toe te passen. Zelf kiezen hoe vorm te geven aan een rol hoort bij theaterlezen, en het maken van onafhankelijke keuzes is een sleutelbegrip voor betrokkenheid (McKay, 2008): zowel onderling (elkaars rollen stil meelesen om te weten wie wanneer aan de beurt is) als inhoudelijk.

Oefenfases

Net als bij RALFI-lezen (Smits & Braams, 2006) – een andere evidence based leesinterventie, gericht op herhaald en ondersteund lezen van leeftijdgerichte teksten – is het raadzaam te oefenen in vier à vijf sessies per te lezen tekst. Binnen die sessies zijn verschillende fases te onderscheiden.

Fase I

- Kennismaking met het verhaal
- Voorlezen en hardop denken over de tekst
- Minilessen over theaterlezen en vloeiendheid
- Verdeling van de rollen
- Samen het hele script lezen (ondersteund in het geheel en per rol)

Fase II

- Herhaald lezen
- Praten over verhaal en karakters
- Feedback en vloeiendheidsinstructie
- Minilessen over prosodie
- Het script dagelijks thuis laten lezen

Fase III

- Oefenen, oefenen, oefenen!
- Feedback op elkaar
- Voorbereiding van de leesuitvoering
- Uitvoering
- Vieren en reflecteren

Samen lezen

Samenwerkend leren, door oefening in kleine groepjes, werkt versterkend bij theaterlezen. Kinderen leren elkaar ondersteunen in het oefenen van de rollen (McKay, 2008), en door uitwisseling van gedachten over karakters en inhoud leren ze hun gevoelens en ideeën tegenover elkaar in taal uit te drukken. Theaterlezen is ook een plezierige en ontspannen oefenvorm voor thuis. Thuis oefenen verhoogt bovendien de effectiviteit van 'kort en vaak' lezen (Smits & Braams, 2006). Het is aan te raden de manier van oefenen vooraf aan de ouders uit te leggen of voor te doen.

Kinderen die in rt-sessies hebben geoefend, kunnen het resultaat bijvoorbeeld in de klas uitvoeren, voor de begeleiding of voor ouders. Succes en applaus zijn natuurlijk verzekerd! Theaterlezen biedt veiligheid tijdens het optreden: het kind staat niet alleen en voelt zich gesteund door de groep. Bovendien biedt de te lezen tekst die de kinderen in handen hebben extra houvast. Applaus en complimenten, trots zijn op het eigen leesgedrag: allemaal drijfveren om verder te oefenen met lezen (Routman, 2003). Zo biedt theaterlezen zwakke lezers een kans aan zelfvertrouwen te winnen (Scraper, 2006) en appelleert het aan gevoelens van plezier en trots, ervaringen die zwakke lezers zelden in verband brengen met hun eigen leesvaardigheid.

Theaterleesteksten

Voor alle zwakke lezers die aandacht nodig hebben ter stimulering van vloeiend lezen en de leesmotivatie, is theaterlezen een evidence based leesinterventie, mits – zoals geldt voor alle (lees)interventies – voorzien van professionele begeleiding. Geschikte theaterleesteksten zijn verkrijgbaar vanaf 6/7 tot en met 12 jaar. Uiteraard zijn teksten desgewenst op maat te schrijven.

De hoeveelheid kant-en-klaar materiaal voor theaterlezen is nog beperkt:

- Annemarie Bon en Gertie Jaquet (*The House of Books*, 2011, '12 en '13). Eerste leesboekjes in dialoogvorm uitgeschreven, door humor en gebruiksmogelijkheden ook voor 7- en 8-jarigen):

Haas wint een beer (S, 6+)

Haas kent een mop (M3, 6+)

Haas is op kip (M3, 6+)

Haas krijgt bezoek (E3, 6+)

Haas ruimt op (E3, 6+)

- Alieke Bruins. *Waddengoud*. (Meester in de Taal, 2012, 8+).

- Alieke Bruins en Elseline Knuttel. *Theaterlezen-app Waddengoud*. (Meester in de Taal en Uitgeverij de Inktvis, 2013, 8+).

- Serie *Toneellezen* (Zwijzen, 2010 en 2012). Per titel een doorlopend verhaal. Ook geschikt voor oudere kinderen dan aangegeven.

Dirk Nieland. *Slim, stoer & sterk* (M4, 7+)

Chris Winsemius. *Hier waak ik!* (E4, 7+)

Jolanda Horsten. *Op kamp* (M5, 8+)

Tamara Bos. *Sam in actie!* (E5, 8+)

Anneke Scholtens. *Zoektocht in het ziekenhuis* (M6, 9+)

Anke Kranendonk. *Verdwaald in Amsterdam* (E6, 9+)

Bies van Ede. *Stille in de studio* (M7, 10+)

Monique v/d Zanden. *De verboden tuin van toen* (E7, 10+)

- Paul en Bor Rooyackers & Liesbeth Mende. *100 speeltteksten voor kinderen. Nieuwe speeltteksten voor iedereen vanaf 8 jaar* (Panta Rhei, 2006). Korte afgeronde dialogen, zeer geschikt voor 'minilesjes', om kennis te maken met het fenomeen theaterlezen.

Theaterlezen-app

Om kinderen nog beter te ondersteunen en te stimuleren is begin dit jaar een theaterlezen-app ontwikkeld onder de naam *Waddengoud* (Bruins & Knuttel, 2013). Ze kunnen de tekst van elk personage voorgelezen krijgen en kiezen welke rol ze zelf lezen. Ook kunnen ze de zelfgekozen rol per passage zo vaak laten voorlezen als ze maar willen. Doordat ze elke rol steeds weer moeten activeren, luisteren ze actief mee naar de voorgelezen rol. Met behulp van deze app is 'voor-, koor- en doorlezen' in je eentje te realiseren. Deze interactieve vorm van herhaald oefenen vormt een extra voorbereiding op het aansluitend van papier lezen uit het boek *Waddengoud* (Bruins, 2012), in groepsverband. Maar is ook op zichzelf staand in te zetten.

Literatuur

- Griffith, L., & Rasinski, T. (2004). 'A focus on fluency: How one teacher incorporated fluency with her reading curriculum'. *Reading Teacher*, 58(2), p. 126-137.
- McKay, M. (2008). Readers Theatre – Take Another Look – It's More Than Fluency Instruction. *Learning Landscapes*, 2(1), p. 131-144.
- Mortel, K. van de (2012). *Lezen zoals je praat*. Amersfoort: CPS. www.cps.nl/nl/Documenten/Documenten-Taal_lezen/Lezen_zoals_je_praat_-_notitie_Karin_van_de_Mortel.pdf
- Osborn, J., Lehr, F. & Hiebert, E.H. (2003). *A Focus on Fluency*. Gevonden op: www.prel.org/products/re_/fluency-1.htm
- Rasinski, T. (2004). Creating Fluent Readers. *Educational Leadership*, p. 46-51.
- Routman, R. (2003). *Reading Essentials. The specifics you need to teach reading well*. Portsmouth: Heinemann.
- Scraper, K. (2006). *What a character! Bringing out the best in your students through Readers' Theater*. Chicago: International Reading Association.
- Scheltinga, F., Gijssels, M., Druenen, M. van, & Verhoeven, L. (2011). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie. Groep 5-8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Smits, A.E.H., & Braams, T. (2006). *Dyslectische kinderen leren lezen*. Meppel: Boom.
- Walczyk, J.J. & Griffith-Ross, D.A. (2007). How important is reading skill fluency for comprehension? *The Reading Teacher*, 60(6), p. 560-569.

Correspondentieadres: info@inktvis.nl

Elseline Knuttel

behaalde in 2012 haar Master SEN (taal-/dyslexiespecialist). Ze studeerde af op onderzoek naar de invloed van theaterlezen op het vloeiend lezen van zwakke lezers. Zij is eigenaar van Uitgeverij de Inktvis, gespecialiseerd in makkelijk te lezen boeken, onder meer bij de leesinterventie Connect. Daarnaast geeft ze workshops. Onder andere over theaterlezen, en is ze eigenaar van de (web)winkel leesLETTERS (www.leesletters.nl) voor leerkrachten, logopedisten, rt'ers en dyslexiespecialisten.